

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкрито суть понять "творчість", "педагогічна творчість", її компоненти. Розкриті деякі педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчої діяльності в умовах вищої школи.

Ключові слова: "творчість", "творчий", "педагогічна творча діяльність", "творча особистість", "творча активність", "самореалізація".

Аннотация. В статье раскрыто суть понятий "творчество", "педагогическое творчество", его компоненты. Раскрыты некоторые педагогические условия формирования готовности будущего учителя к педагогической творческой деятельности в условиях высшей школы.

Ключевые слова: "творчество", "творческий", "педагогическая творческая деятельность", "творческая личность", "творческая активность", "самореализация".

Annotation. In the article explores the essence of the concepts of "creativity, pedagogical activities," its components. Describe some pedagogical conditions of readiness of future teachers for teaching creativity in higher education.

Keywords: "creativity", "creative", "pedagogical creative activities (educational and creative activity)", "creative personality", "creative activity", "self-fulfilment".

Актуальність. Національна доктрина розвитку освіти вказує на мету державної політики щодо створення умов для вдосконалення особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України. Тому одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти є оновлення її змісту й форм організації навчально-виховного процесу для формування творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти й самореалізації особистості. Таким чином, постає необхідність у підготовці педагогів, здатних до творчої праці, професійного саморозвитку.

Актуальність дослідження проблеми визначення й створення педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчої діяльності зумовлена необхідністю вирішення низки протиріч:

- між вимогами творчої діяльності майбутніх учителів і наявним рівнем готовності студентів до творчої діяльності;
- між потенційними можливостями творчої підготовки фахівців у вищих навчальних закладах та їх недостатньою реалізацією;
- між необхідністю підвищення рівня готовності до творчої діяльності майбутніх учителів і відсутністю відповідного навчально-методичного забезпечення даного процесу;
- між швидкими темпами накопичення науково-педагогічних знань й обмеженими можливостями їх засвоєння майбутніми вчителями;
- між індивідуальним проявом професійних якостей майбутнього вчителя і знеособленими методами підготовки студентів у педагогічних закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється належна увага професійній підготовці майбутнього вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (А.М. Алексюк, С.У. Гончаренко, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, І.П. Підласий та інші), вдосконаленню технологій навчання майбутніх учителів (В.Г. Бондар, О.Г. Мороз, О.М. Пехота, О.Я. Савченко та інші), оптимізації методів і прийомів професійної підготовки майбутніх фахівців (Д.Н. Кавторадзе, М.М. Поташник, Т.С. Яценко та інші), орієнтації студентів вищих педагогічних закладів на творчість (І.М. Гуткіна, П.М. Щербань, Р.Х. Шакуров та інші).

Проблемі дослідження педагогічної творчості й особливостям підготовки до неї майбутніх учителів приділяли увагу В.А. Кан-Калик, Н.В. Кічук, Л.М. Лузіна, М.В. Нікандров, С.О. Сисоєва та інші. Процес розвитку творчого потенціалу студентів під час навчально-пізнавальної діяльності досліджували С.С. Гасанов, П.Ф. Кравчук, В.А. Лисовська, О.Є. Приходько та інші.

Шляхи інтенсифікації професійної підготовки майбутніх вчителів до творчої педагогічної діяльності вивчали В.І. Андреев, Н.В. Гузій, Ю.А.

Карпова та інші.

Питання формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості порушували Н.М. Бружукова, З.С. Левчук, А.Ф. Линенко та інші. Проблему підготовки майбутніх вчителів до формування творчої особистості учня, розвитку його потенційних можливостей досліджували В.О. Моляко, О.І. Кульчицька, С.О. Сисоєва, Т.І. Сущенко та інші.

Праці зарубіжних дослідників Дж. Гільмера, А. Краллі, Ф. Лезера, Х.-Г. Мелорна, Я. Хлавса присвячені психології творчості, формуванню творчої особистості, виявленню творчої обдарованості.

Мета статті: проаналізувати теоретичні засади дослідження проблеми визначення й створення педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчої діяльності; на основі аналізу наукових праць, присвячених вивченню особливостей професійної діяльності, творчості педагога, проведених досліджень, розкрити педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до професійної творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз позицій науковців щодо сутності творчості людини дозволив визначити поняття "творчість", розглядаючи її у двох аспектах: особистісному й діяльнісному. До першого відносимо сукупність особистісних якостей, що спонукають до самоактуалізації, самореалізації й самоствердження особистості в процесі реалізації творчих потенційних можливостей. До другого – сам процес творчої діяльності, за якого створюються якісно нові матеріальні й духовні цінності, а також технологічну педагогічну творчість, що має характеризувати діяльність у сфері педагогічної технології й проектування, коли здійснюється пошук і створення нових педагогічних систем, педагогічних процесів та навчальних педагогічних ситуацій, що сприяють більш результативному навчанню учнів [17, с. 7].

За результатами вивчення наукових джерел встановлено, що поняття "творча особистість" доцільно розглядати як внутрішній вияв людської

неповторності, індивідуальності, унікальності, таланту, здатності до створення самої себе, до самореалізації [12, с. 85].

Отже, оволодіння теоретичними знаннями й практичними навичками щодо реалізації педагогічної творчості у професійній діяльності майбутнього вчителя необхідно співвідносити з можливостями розвитку його творчої індивідуальності.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури можна вважати, що особистісні якості майбутнього вчителя відіграють провідну роль у реалізації процесу формування готовності студентів до педагогічної творчої діяльності.

Дослідники феномену готовності до творчої діяльності визначають його з позицій наявності загальних властивостей готовності людини до праці, але з притаманними їй певними особливостями, предмету праці й виділяють основні складові такої готовності: фізичну, психофізичну, психологічну, професійну (науково-теоретичну й практичну) [11, с. 56].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити два підходи щодо поняття "готовності до творчої діяльності вчителя". Перший пов'язує із реалізацією потенційних можливостей особистості, другий – з новаторством у педагогічній діяльності. Ми у своєму дослідженні об'єднуємо потенційні можливості вчителя та їх реалізацію в педагогічній діяльності з метою створення нових підходів до навчально-виховного процесу [7, с. 39].

Готовність до самостійної творчої діяльності нами розглядається як розкриття майбутнім учителем за допомогою спеціально організованої професійної підготовки своїх потенційних можливостей й бажання використати їх у професійній діяльності.

Аналіз теоретичних джерел щодо готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчої діяльності дозволив виділити її компоненти (когнітивний, практичний, особистісний), визначити змістовні характеристики компонентів, а також виділити професійно важливі якості фахівця, що є передумовою ефективною реалізації творчої діяльності в

навчально-виховному процесі.

Змістовими характеристиками когнітивного компоненту готовності до самостійної творчої діяльності вважаються знання особистісно-орієнтованих педагогічних технологій розвитку творчої особистості; дидактичні знання організації навчально-виховного процесу, спрямованого на творчий розвиток його суб'єктів; знання форм і методів стимулювання творчої діяльності; знання діагностики й розвитку творчих потенційних здібностей до діяльності.

Практичний компонент готовності до самостійної творчої діяльності характеризується вміннями реалізувати особистісно-орієнтовані педагогічні технології розвитку й виховання творчої особистості; оволодінням методами оцінювання розвитку творчих якостей; здатністю до самоаналізу, узагальненням власного досвіду й досвіду інших [16, с. 21].

Складовими характеристиками особистісного компоненту готовності до самостійної творчої діяльності є мотиваційно-творча активність, спрямованість особистості на самовдосконалення у творчій діяльності й рівень розвитку її творчих здібностей.

Слід виділити такі етапи педагогічної творчості: педагогічний задум; актуалізація й відбір професійних знань, умінь, здобутків власного педагогічного досвіду щодо реалізації задуму; інформаційний пошук; проектування навчально-виховної взаємодії з учнями; визрівання остаточного розв'язання; реалізація педагогічного задуму; аналіз і внесення корективів у подальші впровадження педагогічного задуму [15, с. 65].

Проблема формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчої діяльності потребує встановлення якісно-кількісних характеристик (критеріїв та рівнів) такої готовності. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження довів, що існують різні класифікації рівнів прояву творчої професійної діяльності педагога й готовності вчителя до педагогічної творчості. Ми виокремлюємо наступні рівні готовності майбутніх учителів до творчої діяльності: високий, середній і низький [8, с.

125].

Критеріями встановлених рівнів вважаємо визначені структурні компоненти (когнітивний, практичний та особистісний) і змістовні характеристики зазначених компонентів (показників готовності).

Когнітивний критерій відображає наявність та постійність прояву необхідних та спеціальних знань для реалізації творчої діяльності.

Практичний критерій характеризує майбутнього вчителя з точки зору його вміння самостійно використовувати знання.

Особистісний критерій включає професійну спрямованість та наявність особистісних якостей, що характеризують придатність майбутнього вчителя до творчої діяльності [16, с. 47].

Співвідношення професійних якостей, знань та вмінь, що відповідають визначеним критеріям і показникам, ступінь їх усвідомлення, виразності, усталеності й активності прояву складають якісну характеристику рівня готовності фахівця до самостійної творчої діяльності.

Нами виявлено, що згідно інтегрального підходу до проблем формування творчої особистості педагога основною засадою вважається професійний саморозвиток. У цьому контексті аналіз досліджень В.І. Загвязінського, Н.В. Кічук, О.М. Пехоти, В.А.Сластьоніна та інших науковців свідчить про те, що вищий рівень професійно-педагогічної підготовки досягається на основі творчої діяльності студентів, принципових змін їх особистісних та професійних якостей. Однак досягти цього можливо лише у випадку, якщо вдається розвивати потребу майбутніх фахівців до професійного саморозвитку й самовдосконалення, виховати ціннісне ставлення до педагогічної діяльності, розвинути здібність до емоційно-вольової саморегуляції, самоорганізації та самоконтролю. Специфіка інтегрального підходу в тому, що творчість повинна мати місце у всіх компонентах професійно-педагогічної підготовки, що ґрунтується на індивідуальній неповторності кожної особистості. При цьому здійснюється кардинальне перетворення свідомості майбутнього педагога, розвиток його

можливостей щодо професійної діяльності. Кінцевою метою підготовки є формування готовності студентів до професійного саморозвитку й самостійної творчої діяльності.

Педагогічна практика розглядається як умова розвитку в майбутніх вчителів готовності до педагогічної творчої діяльності, в процесі якої студенти знайомляться з досвідом учителів загальноосвітніх шкіл, набувають навичок використання особистісно-орієнтованих педагогічних технологій у навчально-виховному процесі, аналізують рівень власної готовності до творчої діяльності з метою визначення завдань подальшого самовдосконалення.

На підставі аналізу наукових праць, присвячених вивченню особливостей професійної діяльності, творчості педагога, проведених досліджень розкрито педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до професійної творчої діяльності.

Висновки. Таким чином, система підготовки майбутніх учителів до педагогічної творчої діяльності будується на закономірностях педагогічного процесу й передбачає створення оптимальних педагогічних умов, найважливішими з яких є:

- впровадження поетапного розвитку творчої особистості майбутнього вчителя в навчально-виховному процесі;
- педагогічно доцільне поєднання традиційних та інноваційних освітніх технологій, спрямованих на забезпечення особистісно-орієнтованої взаємодії;
- урахування індивідуальних особливостей студентів у процесі організації проблемно-пошукової діяльності;
- активізація у студентів спонукальних мотивів до творчого самовираження; навчально-дослідницька та науково-дослідницька діяльність студентів.

Специфіка підготовки майбутнього вчителя полягає в тісній взаємодії

теоретичних і прикладних аспектів психолого-педагогічних навчальних дисциплін, що дає змогу за період навчання сформувати відповідну готовність до педагогічної творчої діяльності.

Аналіз наукових праць, присвячених вивченню особливостей професійної діяльності, творчості педагога свідчить про те, що рівень підготовки визначають такі компоненти: когнітивний – знання особистісно-орієнтованих педагогічних технологій розвитку творчої особистості, дидактичні знання стосовно організації навчально-виховного процесу, спрямованого на творчий розвиток його суб'єктів; знання форм і методів стимулювання творчої діяльності, знання стосовно діагностики й розвитку творчих потенційних здібностей до діяльності; практичний – вміння реалізувати особистісно-орієнтовані педагогічні технології розвитку й виховання творчої особистості, володіння методами оцінювання розвитку творчих якостей, здатність до самоаналізу, узагальнення власного досвіду й досвіду інших; особистісний – мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості на самовдосконалення у творчій діяльності та розвиток її творчих здібностей.

Відповідно до теоретичної і практичної складових сформованості готовності майбутніх учителів до педагогічної творчої діяльності існують певні рівні готовності: високий, середній, низький.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / Андреев В.И. – Казань, 1988. – 228 с.
2. Бухвалов В.А. Развитие учащихся в процессе творчества и сотрудничества / Бухвалов В.А. – М. : Центр «Педагогический поиск», 2000. – 144 с.
3. Геращенко И.Г. Педагогическое творчество и формализм / Геращенко И.Г. // Школа. – 2000. – № 1. – С. 2–5.
4. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя / Загвязинский В.И. – М. : Просвещение, 1987. – 159 с.
5. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество учителя / Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. – М, 1987. – 159 с.
6. Кривильова О.А. Готуємо студентів до самостійної творчої діяльності / Кривильова О.А. // Рідна школа. – 2006. – № 6. – С. 16–18.
7. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник / Кузьмінський

А.І. – К. : Знання. – 2007.

8. Лузина Л.М. Формирование творческой индивидуальности учителя в педвузе / Лузина Л.М. – Ташкент, 1986.

9. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. / Указ президента від 17.04.2002. – № 347/2002. – К. : Шкільний світ. – 2002. – 24 с.

10. Основи педагогічної творчості вчителя : Навчально-тематичний план і програма курсу для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Укл. С.О. Сисоєва, В.І. Барко, І.В. Бушовський та ін. – К., 1991. – 32 с.

11. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт : Пособие для учителя / Поташник М.М. – К., 1988. – С. 5–60.

12. Психологія і педагогіка життєтворчості : Навчально-методичний посібник (ред. рада: В. Даній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Т. Єрмаков (наук. ред.) та ін. – К., 1996. – 792 с.

13. Психология творчества / Под ред. Я.А. Пономарева. – М, 1990. – С. 350.

14. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя / Сидоренко Т. // Рідна школа. – 2001. – № 5. – С. 55–57.

15. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя : Навчальний посібник / Сисоєва С.О. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.

16. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість учителя: Визначення, теоретична модель, функції підготовки / Сисоєва С.О. // Педагогіка і психологія. – К. : Педагогічна думка, 1998. – 255 с.

17. Цапок В.А. Творчество (Философский аспект проблемы) / Цапок В.А. – Кишинев, 1989. – С. 7.

18. Шакуров Р.Х. Творческий рост педагога / Шакуров Р.Х. – М, 1985. – 80 с.